

Тетяна Коваленко,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри земельного та аграрного права
юридичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

УДК 349.41

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано приписи Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р.; виявлено позитивні та негативні аспекти внесених у 2016 р. змін до Закону України «Про фермерське господарство»; запропоновано та обґрунтовано заходи мінімізації юридичних дефектів, які виникли у зв'язку із значеним оновленням аграрного законодавства.

Ключові слова: фермерське господарство, сімейне фермерське господарство, фермер, фізична особа — підприємець, земельні ділянки для ведення фермерського господарства, юридичні дефекти.

Серед суб'єктів аграрного господарювання значну частину становлять фермерські господарства. За даними Державної служби статистики, на 1 січня 2015 р. в Україні нараховувалося 4,1 млн зареєстрованих фермерських господарств, при цьому на одне господарство припадало 1,5 га земель сільськогосподарського призначення [1].

Фермерське господарство є специфічним суб'єктом аграрних правовідносин, характерним саме для сфери товарного аграрного виробництва. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., із наступним змінами та доповненнями, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з ме-

тою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

Внаслідок різних причин економічного та політичного характеру протягом останніх років в Україні спостерігається негативна тенденція до скорочення кількості фермерських господарств. Так, станом на 1 січня 2015 р. кількість фермерських господарств зменшилась на 104,8 тис., що складає 2,4% [1]. Не в останню чергу тенденції скорочення кількості фермерських господарств обумовлені недоліками чинного законодавства України. З метою їх усунення 31 березня 2016 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення

змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» [2], який набув чинності 1 травня 2016 р.

В юридичній науці України питання ефективності правового регулювання створення та діяльності фермерських господарств досліджували Г. М. Беженар, М. Я. Ващишин, О. В. Глотова, В. Я. Данилів, М. С. Долинська, В. М. Єрмоленко, Т. О. Коваленко, Г. С. Корнієнко, П. Ф. Кулинич, В. І. Лебідь, Л. В. Логущ, В. В. Носік, О. О. Погрібний, І. С. Похиленко, Т. П. Проценко, А. М. Статівка, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга, інші вчені. Проте внесені зміни до Закону України «Про фермерське господарство» у 2016 р. значно змінюють правову природу фермерського господарства як суб'єкта аграрних правовідносин, що зумовлює потребу у даному науковому дослідженні.

Починаючи з травня 2016 р. в Україні фермерські господарства можуть створюватися та діяти у двох організаційно-правових формах: а) як юридична особа або б) як фізична особа — підприємець. Можливість ведення фермерського господарства без створення юридичної особи є позитивним моментом змін аграрного законодавства внаслідок істотного спрощення як процесу реєстрації, так і діяльності фізичної особи — фермера. Зокрема при реєстрації фермерського господарства в організаційно-правовій формі фізичної особи — підприємця не потрібен Статут, оскільки змінами до Закону України «Про фермерське господарство» передбачено, що лише фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, діє на основі Статуту.

При цьому необхідно враховувати, що на функціонування фермерського господарства в організаційно-правовій формі фізичної особи — підприємця поширюються норми глави 5 «Фізична особа — підприємець» Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. Так, фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» від

15 травня 2003 р. На відміну від фермерського господарства, яке створюється як юридична особа і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями належним йому майном (складеним капіталом), фермер-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Якщо фермер-підприємець перебуває у шлюбі, то він відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме йому при поділі цього майна (ст. 52 Цивільного кодексу України). Порядок накладення стягнення на майно фізичної особи — підприємця врегульований ст. 52 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. Перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, визначений у додатку до вказаного Закону. Зокрема стягнення не може бути звернено на таке майно, що належить боржникові — фізичній особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, серед яких: використовувані для цілей, не пов'язаних із провадженням підприємницької діяльності, племінна, молочна і робоча худоба (по одній одиниці), кролики (дві пари), птиця (п'ять штук), корми, необхідні для їхнього утримання до вигону на пасовища; насіння, необхідне для чергового посіву, та незібраний урожай — в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством (крім земельних ділянок, на які накладено стягнення); сільськогосподарський інвентар — в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством, та ін.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р. введено в законодавчу термінологію поняття «сімейне фермерське господарство». Статус сімейного фермерського господарства може мати фермерське господарство будь-якої організаційно-правової форми, але за наступ-

них умов: а) використання при здійсненні господарської діяльності праці виключно членів такого господарства — членів однієї сім'ї. При цьому залучення сімейним фермерським господарством інших громадян може здійснюватися виключно для виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок; б) головою сімейного фермерського господарства може бути лише член відповідної сім'ї.

Відповідно до оновленої редакції ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, матиме статус сімейного фермерського господарства, якщо в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Фермерське господарство без статусу юридичної особи визнається сімейним фермерським господарством за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа — підприємець та члени її сім'ї відповідно до ст. 3 зазначеного Кодексу. У ст. 3 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. вказано, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Отже, членами сімейних фермерських господарств можуть бути фізичні особи, які досягли 14-річного віку, проживають спільно та пов'язані спільним побутом, мають не тільки фактичну можливість працювати у фермерському господарстві, але їхня праця повинна бути основною.

Набуття суб'єктом аграрного господарювання правового статусу сімейного фермерського господарства надає йому право на отримання додаткової державної підтримки. Так, згідно із ч. 5 ст. 9 Закону України «Про фермерське госпо-

дарство» фермерським господарствам зі статусом сімейних фермерських господарств надається додаткова державна підтримка у порядку, передбаченому Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України». Проте аналіз Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. станом на липень 2016 р. показав, що жодних змін щодо особливої державної підтримки сімейних фермерських господарств до нього внесено не було, що робить декларативними відповідні приписи ст. 9 Закону України «Про фермерське господарство».

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» передбачено спеціальний порядок створення та діяльності сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи. Зокрема, аналізуючи приписи нової ст. 8¹ Закону України «Про фермерське господарство», можна визначити наступні особливості створення та діяльності сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи: а) організовується фізичною особою — підприємцем самостійно або спільно з членами його сім'ї; б) правовою основою створення такого господарства є договір про створення сімейного фермерського господарства, який укладається членами однієї сім'ї в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню; в) головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи є член сім'ї, зареєстрований як фізична особа — підприємець і визначений договором про створення сімейного фермерського господарства; г) від імені сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи має право виступати голова цього господарства або уповноважений ним один із членів господарства; д) статут при створенні сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи не потрібен.

Тлумачення приписів зазначеної вище ст. 8¹ Закону України «Про фермерське господарство» показує, що сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи створюється у два

етапи: 1) державна реєстрація фізичної особи — підприємця відповідно до положень спеціального Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»; 2) створення сімейного фермерського господарства шляхом укладення договору про створення сімейного фермерського господарства між фізичною особою — підприємцем та членами його сім'ї із обов'язковим нотаріальним посвідченням такого договору.

Закріплення у аграрному законодавстві України можливості створення фермерських господарств у організаційно-правовій формі фізичної особи — підприємця має й ряд негативних наслідків, насамперед появу юридичних дефектів у формі колізії правових норм. Такі юридичні дефекти викликані порушенням вимог законодавчої техніки при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств», оскільки його «Прикінцеві положення» не містять жодних приписів щодо внесення змін та доповнень до інших законів, які регулюють правовий статус фермерських господарств, а лише зобов'язують Кабінет Міністрів України привести свої нормативно-правові акти відповідно до цього Закону, забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для його реалізації, а також забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів відповідно до вказаного Закону.

При застосуванні оновленого Закону України «Про фермерське господарство» постає питання щодо того, які статті Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», в редакції від 22 грудня 2011 р., будуть регулювати банкрутство фермерського господарства, створеного в організаційно-правовій формі фізичної особи — підприємця — статті 90—92 (визначають особливості правового регулювання банкрутства фізичної особи — підприємця) чи ст. 93 (закріплює специфіку банкрутства фермерського господарства у організаційно-правовій

формі юридичної особи). Аналіз вказаних приписів та застосування колізійного правоположення щодо пріоритетності спеціальної норми над загальною дозволяють зробити висновок про необхідність застосування ст. 93 «Особливості банкрутства фермерського господарства», оскільки вона: а) встановлює особливий порядок банкрутства специфічної організаційно-правової форми суб'єкта господарювання у сфері сільськогосподарського виробництва — фермерського господарства; б) дозволяє врахувати специфіку сільськогосподарського виробництва, зокрема його сезонність, при визначенні строків санації тощо; в) закріплює особливий порядок накладення стягнення на земельну ділянку та майно для ведення фермерського господарства; г) виходить із сімейного характеру фермерського господарства, що виявляється у необхідності отримання згоди всіх членів такого господарства на ініціювання справи про банкрутство головою фермерського господарства. Разом із тим, необхідно звернути увагу на те, що у ст. 93 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не враховано специфіки правового режиму майна фермерського господарства, що створюється у організаційно-правовій формі фізичної особи — підприємця. Тому до внесення змін до вказаної статті при визначенні складу і обсягу майна, на яке може бути накладено стягнення у випадку банкрутства фізичної особи — фермера, необхідно застосовувати приписи статей 90—92 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Створення фермерських господарств у організаційно-правовій формі фізичної особи — підприємця позбавляє їх можливості перейти на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності як платників четвертої групи, які сплачують єдиний податок з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду. Адаже відповідно до ст. 291 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. четвертою групою платників єдиного податку за спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності визнаються сільськогосподарські

товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків. При цьому сільськогосподарським товаровиробником є виключно юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виводом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власно виробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання (п. 14.1.235). Водночас сімейні фермерські господарства можуть претендувати на сплату єдиного податку як платники третьої групи — фізичні особи — підприємці, які не використовують працю найманих осіб.

Позитивним аспектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» є збільшення диспозитивності у регулюванні земельних відносин при створенні фермерських господарств. На відміну від попередньої редакції ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство», яка передбачала можливість створення такого господарства громадянами «на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства», з травня 2016 р. заснування фермерського господарства є можливим на земельних ділянках, наданих громадянам у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства. Такі зміни матимуть безумовно позитивний вплив на створення та діяльність фермерських господарств в Україні.

У травні 2016 р. із Закону України «Про фермерське господарство» вилучено приписи, які передбачали особливий порядок набуття прав на землю для ведення фермерського господарства із земель державної та комунальної власності. Так, відповідно до оновленої редакції ст. 7 «Надання земельних діля-

нок для ведення фермерського господарства із земель державної та комунальної власності» Закону України «Про фермерське господарство» надання земельних ділянок державної та комунальної власності у власність або користування для ведення фермерського господарства здійснюється в порядку, передбаченому Земельним кодексом України. Викладення зазначеної статті у новій редакції дозволило мінімізувати такий дефект правового регулювання як дублювання правових приписів щодо використання земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Водночас у Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 р. відсутні окремі приписи, які були закріплені у попередній редакції ст. 7 Закону України «Про фермерське господарство» і які забезпечували більш сприятливий режим використання земель для ведення фермерського господарства, а саме:

1) проект відведення земельних ділянок розроблявся за рахунок Українського державного фонду підтримки фермерських господарств;

2) у разі відмови органів державної влади та органів місцевого самоврядування у наданні земельної ділянки для ведення фермерського господарства питання вирішувалося судом. Рішення суду про задоволення позову було підставою для відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості), видачі документа, що посвідчував право власності або укладання договору оренди. Відведення земельної ділянки в натурі (на місцевості) проводилося після збирання врожаю на цій ділянці попереднім землекористувачем;

3) земельні ділянки надавалися громадянам для ведення фермерського господарства єдиним масивом з розташованими на них водними джерелами та лісовими угіддями, наближеними до існуючих шляхів, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем та інших видів інженерної інфраструктури.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» викладено у новій редакції також ст. 8 «Державна реєстрація фермерського гос-

подарства» Закону України «Про фермерське господарство», відповідно до якої фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, за умови набуття громадянством України або кількома громадянами України, які виявили бажання створити фермерське господарство, права власності або користування земельною ділянкою. Тобто однією із основних умов державної реєстрації фермерського господарства законодавчо визнано набуття засновниками такого господарства прав на землю. Аналіз вказаного припису дає підстави для висновку про існування істотних техніко-юридичних та логіко-структурних дефектів, а саме: 1) у новій редакції ст. 8 Закону України «Про фермерське господарство» не конкретизується, права на які земельні ділянки мають бути у засновників фермерського господарства — лише на землі сільськогосподарського призначення; чи на земельні ділянки для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства; чи на земельні ділянки будь-якої категорії земель; 2) у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» в редакції від 26 листопада 2015 р., на відміну від його попередніх редакцій, відсутні будь-які приписи, які б визначали особливості державної реєстрації фермерських господарств та встановлювали б обов'язок подавати документи про права на земельні ділянки засновників таких господарств. Таким чином, положення нової редакції ст. 8 «Державна реєстрація фермерського господарства» Закону України «Про фермерське господарство» мають декларативний характер та не несуть будь-якого змістовного навантаження.

Підбиваючи підсумок проведеного дослідження, можна констатувати, що прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р. ма-

тиме в цілому позитивний вплив на розвиток фермерських господарств в Україні, оскільки він: а) розширює межі диспозитивності у регулюванні їх правового становища шляхом забезпечення можливості створення такого господарства у організаційно-правовій формі юридичної особи чи фізичної особи — підприємця; б) передбачає спрощений порядок державної реєстрації фермерського господарства без створення юридичної особи; в) запроваджує поняття сімейних фермерських господарств та передбачає їх особливу державну підтримку; г) закріплює можливість створення фермерських господарств як на земельних ділянках для ведення фермерського господарства, так і на земельних ділянках для ведення особистого селянського господарства та товарного сільськогосподарського виробництва; д) усуває окремі дефекти правового регулювання створення та діяльності фермерського господарства, зокрема дублювання правових приписів.

Водночас Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо створення та діяльності сімейних фермерських господарств» має ряд юридичних дефектів унаслідок порушення вимог законодавчої техніки при його прийнятті, що може привести до проблем на практиці, а саме: а) не внесені зміни до законів України «Про державну підтримку сільського господарства України» та «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в частині врахування особливостей правового становища сімейних фермерських господарств та фізичних осіб — фермерів, що провокує появу колізій; б) приписи Закону України «Про фермерське господарство» щодо наявності прав на землю як умови державної реєстрації фермерського господарства є декларативними, оскільки відповідні положення відсутні у спеціальному Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»; в) вміщення до Закону України «Про фермерське господарство» бланкетної норми, яка відсилає до приписів Земельного кодексу України

при визначенні правового режиму земель для ведення фермерського господарства, має своїм наслідком погіршення правового становища фермерських господарств як суб'єктів земельних правовідносин.

Список використаних джерел

1. Кількість фермерських господарств в Україні скорочується // Агробізнес сьогодні. — 2015. — 27 березня. URL: <http://www.agro-business.com.ua/agrobusiness/events/2856-kilkist-fermerskykh-gospodarstv-v-ukraini-skorochuietsia.html>.
2. Голос України. — 2016. — № 80. — 30 квітня.

Коваленко Тат'яна. Новеллы законодательства о фермерских хозяйствах: положительные и отрицательные аспекты.

В статье проанализированы предписания Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О фермерском хозяйстве» относительно создания и деятельности семейных фермерских хозяйств» от 31 марта 2016 г.; выявлены положительные и отрицательные аспекты внесенных в 2016 г. изменений в Закон Украины «О фермерском хозяйстве»; предложены и обоснованы меры минимизации юридических дефектов, возникших в связи с указанным обновлением аграрного законодательства.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, семейное фермерское хозяйство; фермер, физическое лицо — предприниматель, земельные участки для ведения фермерского хозяйства, юридические дефекты.

Kovalenko Tatyana. Novels of legislation on farms: positive and negative aspects.

Provisions of the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Farm» on the Establishment and Activities of Family Farms», dated March 31, 2016, have been analyzed. Positive and negative aspects of the amendments, introduced in 2016 to the Law of Ukraine «On the Farm», have been found. Legal actions to minimize defects, arising in connection with this update of agricultural legislation, have been justified.

Farmers constitute a significant number among subjects of agricultural economic activity. The farm is a specific subject of agrarian relations, which is typical for the sphere of commodity agricultural production. Negative trend to reduce the number of farms has seen recent years in Ukraine due to various reasons of economic and political nature. Tendency to reduce the number of farms is not least due to the drawbacks of current legislation of Ukraine. In order to eliminate them on March 31, 2016 the Parliament of Ukraine adopted the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Farm» on the Establishment and Activities of Family Farms», which envisages the introduction of a special type of farms — family farms.

Peculiarities of establishment and activity of family farms without legal entity status are as follows: a) is organized by natural person — entrepreneur alone or together with members of his family; b) the legal basis for the creation of such farm is an agreement on the creation of family farm, concluded by the members of one family in writing form and must be notarized; c) the head of the family farm without legal entity status is a family member, who has to be registered as an individual entrepreneur and determined in the agreement on the establishment of family farm; d) the head of the farm or authorized by the head one of the farm member has the right to act on behalf of the family farm without legal entity status; e) while creating family farm without legal entity status the statute is not necessary.

The adoption of the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Farm» on the Establishment and Activities of Family Farms», dated March 31, 2016, will have a positive impact on the farms in Ukraine because it: a) expands the boundaries of discretion in the regulation of their legal status by enabling the creation of such farms in the legal form of legal entity or natural person — entrepreneur; b) provides for a simplified procedure for state registration of the farm without legal entity status; c) introduces the concept of family farms and provides their special state support; d) provides the ability to create a farm on land plots for farming and also on land for personal farming and

agricultural commodity production; d) eliminates certain defects of legal regulation of establishment and activities of farms (duplication of legal norms etc).

However, the Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Farm» on the Establishment and Activities of Family Farms» has several legal defects due to violation of legislative technique, which can lead to problems in practice, namely: a) no changes have been introduced to the laws of Ukraine «On State Support of Agriculture of Ukraine», dated June 24, 2004, and «On Restoration of Debtor's Solvency or Declaring him Bankrupt», dated December 22, 2011, in consideration of the peculiarities of the legal status of family farms and individuals — farmers, that provokes the appearance of conflicts of law; b) provisions of the Law of Ukraine «On the Farm» regarding the availability of land rights as a condition for state registration of the farm are declarative, since the relevant provisions are absent in the special Law of Ukraine «On State Registration of Legal Entities, Individuals, — Entrepreneurs and Community Groups», dated May 15, 2003; c) inclusion in to the Law of Ukraine «On the Farm» blanket norm, which refers to the requirements of the Land Code of Ukraine, dated October 25, 2011, in determining legal regime of land plots for farming, has resulted in the deterioration of the legal status of farms as subjects of land relations.

Keywords: farm, family farms, farmer, natural person, individual entrepreneur, land for farming, legal defects.